

ความหลากหลายและวิาทะเกี่ยวกับการจัดการน้ำ: กรณีศึกษากลุ่มผู้ใช้น้ำ
เหมืองฝายวังไฮ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

พัชรินทร์ บัวลอย

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

มีนาคม 2549

ISBN 974-9890-52-3

ความหลากหลายและวิวัฒนาการเกี่ยวกับการจัดการน้ำ: กรณีศึกษากลุ่มผู้ใช้น้ำ
เหมืองฝายวังโฮ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

พัชรินทร์ บัวลอย

วิทยานิพนธ์นี้เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มีนาคม 2549

ISBN 974-9890-52-3

ความหลากหลายและวิาทะเกี่ยวกับการจัดการน้ำ: กรณีศึกษากลุ่มผู้ใช้น้ำ
เหมืองฝายวังไฮ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

พัชรินทร์ บัวลอย

วิทยานิพนธ์นี้ได้รับการพิจารณาอนุมัติให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

ศาสตราจารย์ ดร.ยศ สันตสมบัติ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กรรมการ

ศาสตราจารย์ ดร.อนันต์ กาญจนพันธุ์

Copyright © by Chiang Mai University

กรรมการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชรรยงค์ อินทร์ม่วง

28 มีนาคม 2549

© ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

กิตติกรรมประกาศ

“ไหนคุณลองพูดมาให้ชัดๆ ซิว่าคุณจะทำวิทยานิพนธ์เรื่องอะไร?”

คำถามของคณะกรรมการสอบคัดเลือกนักศึกษาระดับปริญญาโทท่านหนึ่งดังกัวานแหวกวงล้อมออกจากโต๊ะสอบสัมภาษณ์ ขณะที่บรรยากาศของการซักถามเต็มไปด้วยกลิ่นไอของการค้นหาและการท้าทายวิถีคิดของจอมยุทธ์รุ่นใหม่ๆ ผู้ศึกษาทราบว่าอาจารย์ท่านนั้น คือ อาจารย์ยศ ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังซึ่งต่อมาภายหลังได้มาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ซึ่งตอนนั้นมีความรู้สึกว่ามันยากแก่การตอบและยังอยู่ในความทรงจำของผู้ศึกษาตลอดมา

สำหรับผู้ศึกษาแล้วเมล็ดพันธุ์ของความสนใจเรื่องการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น เริ่มต้นบ่มเพาะตั้งแต่สมัยเมื่อครั้งที่ยังอยู่ในสังกัดของ “นักพัฒนารุ่นใหม่” สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ ทำให้ได้เข้าไปมีส่วนร่วมและการเรียนรู้จากการปฏิบัติงาน (On The Job Trainings) ในฐานะทีมงานจัดกระบวนการประชุมแบบมีส่วนร่วม ฝึกอบรม วิจัยชุมชนและติดตามประเมินผลให้กับองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชาวบ้านทั้งที่เป็นสมาชิกของคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือและองค์กรพัฒนาทั่วไป ที่ทำงานที่เรียกกันคุ้นหูว่า “ตึกขาว” มีบรรยากาศของความสัมพันธ์ของคนในตึกเป็นแบบประชาธิปไตยเป็นของคนหมู่มาก สัมผัสได้ทั้งร้อน หนาว สุข ทุกข์ เย็นชา ฆ่ากันตาย (ด้วยลมปาก) ปลอดภัย อึดชู เสียดและรักกันปานจะกลืน อยากรู้ตามเนื้อหาและประเด็นการทำงานทั้งเบื้องหน้าและเบื้องหลังเกี่ยวกับการเรียกร้องสิทธิในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ของคนใน “ตึกขาว” ก็นับว่ามีอิทธิพลต่อวิถีคิดของผู้ศึกษาอยู่ไม่น้อย พี่ๆ น้องๆ หลายคนก็ยังเป็นเพื่อนและเป็น “ครู” ในความทรงจำอยู่ไม่รู้ลืม

ต่อมาผู้ศึกษาได้เรียนรู้จักการทำงานวิจัยภาคสนามจากการได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของ “โครงการสิทธิชุมชนศึกษาภาคเหนือ” ในฐานะเจ้าหน้าที่วิจัย ให้กับองค์กรพัฒนาเอกชนแห่งหนึ่งที่ทำงานด้านการจัดการทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ในตอนแรกผู้ศึกษา รู้สึกได้รับการท้าทายความสนใจจากแนวการศึกษาเรื่องสิทธิชุมชนโดยมีอาจารย์เสน่ห์ จามริก เป็นผู้บุกเบิก จากการไปร่วมประชุมที่ส่วนกลาง กรุงเทพฯ ที่ทำให้ผู้ศึกษาได้พบทั้งเพื่อนเก่าๆ และได้เพื่อนใหม่ และได้ร่วมแลกเปลี่ยนประเด็นเรื่องสิทธิชุมชนกับการจัดการทรัพยากรกับองค์กรพัฒนาเอกชนและชาวบ้านที่เป็นตัวแทนกรณีศึกษาจากภาคต่างๆ ในประเทศไทย

ในช่วงเวลาต่อมาไม่นานนัก หนึ่งปีให้หลังความรู้สึกกระตือรือร้นและท้าทายใจที่มีในช่วงแรกก็พลันมลายหายไปสิ้น เมื่อบรรยากาศการวิจัยภาคสนามอบอวนไปด้วยความเข้มงวด และ

ความซับซ้อนในการบริหารจัดการโครงการแบบแปลกๆ ของการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่แปลกๆ (บรรยากาศคล้ายๆ สมัยผู้ใหญ่ลีตึกลองประชุม) และยังคงเผชิญกับความซับซ้อนของศึกในการแข่งขันการจัดการและช่วงชิงสิทธิในหลายระดับ ผู้ศึกษาจึงต้องยอมรับกับตนเองว่า “มือไม่ถึง” และไม่มีจิตในการแข่งขันกรรมสิทธิ์ใดๆ ในที่สุดก็ต้องตัดสินใจละทิ้งโอกาสในการเรียนรู้กับโครงการสิทธิชุมชนศึกษา กรณีภาคเหนือในช่วงเวลาสั้นๆ

ผู้ศึกษาได้รับประสบการณ์วิจัยมาบางส่วนบางเลี้ยว จากการทำงาน ในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและได้เผชิญกับบทเรียนนอกตำราอีกมากมายที่ต้องไปอ่านและวินิจฉัยเอาเองจากภาคสนาม ซึ่งตรงนี้ยังต้องขอบคุณคณะทำงานโครงการสิทธิชุมชนศึกษา ในภาพรวมที่มีเจตนาของโครงการในการเปิดพื้นที่ของการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนและยังได้มีส่วนเกื้อหนุนให้ผู้ศึกษาได้เผชิญกับเรื่องเล่าเกี่ยวกับ “สิทธิ” ที่เป็นของจริงในระดับชีวิตประจำวันได้อย่างถึงแก่น

หลังจากช่วงเปลี่ยนผ่านประสบการณ์ในฐานะเจ้าหน้าที่วิจัย ผู้ศึกษาได้ย้ายตนเองจากจุด (Position) ที่เคยมองการจัดการน้ำผ่านแว่นสายตาคณะนักวิชาการ นักพัฒนาเอกชนและทีมวิจัยชาวบ้าน ผ่านตำรา เวทีประชุม สัมมนาต่างๆ ไปยืนอยู่ในจุดที่ใกล้เคียงกับจุดที่ชาวบ้านยืนเพื่อจะมองเรื่องราวของการจัดการน้ำผ่าน “มุมมองของชาวบ้าน” ให้นัดชัดเจนยิ่งขึ้นผ่านการเล่าเรื่องโดยชาวบ้าน การไปพักอาศัยอยู่กับชาวบ้าน กินแบบที่เขากิน เข้าร่วมพิธีกรรมตลอดจนสร้างความสัมพันธ์แบบชาวบ้าน โดยถือว่าตัวเองเป็นลูกหลานคนหนึ่งของประธานเหมืองฝายและครอบครัว ซึ่งได้เอื้อให้ผู้ศึกษาเป็นอย่างดี

คำซักถามและคำบอกเล่าถึงเรื่องราวของประวัติศาสตร์หมู่บ้าน ประวัติศาสตร์การจัดการน้ำและบางส่วนของเรื่องราวดีๆ จากประสบการณ์ชีวิตของคณะกรรมการเหมืองฝายที่ฝรั่งพรูออกมาอันเนื่องมาจาก บรรยากาศของการสัมภาษณ์และการพูดคุยอย่างเป็นกันเองในบ้านของแก่เหมืองฝายและแกนนำชาวบ้าน การได้ขี่มอเตอร์ไซค์รับจ้างเข้าหมู่บ้าน การเดินทางด้วยการกระโดดขึ้นรถโดยสารของท้องถิ่น และรถตุ้ ทำให้ได้เห็นปฏิสัมพันธ์ของหลากหลายชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาติพันธุ์ที่คนเมืองดูถูกว่าเป็น “แมง” (แมลง/วัชพืช) ที่อยู่บนดอย การได้ฝังไฟได้ลมหนาวท่ามกลางหมอกยามเช้าๆ ทำให้รู้ถึงการบอกเล่าเรื่องราวของการทำเกษตรกร แบบพันธสัญญา (ทาส) ของป่าคนหนึ่งในหมู่บ้าน การได้ไปนั่งใต้ถุนบ้านของตัวแทนเกษตรผู้มีฐานะเป็น “คนกลาง” ระหว่างบริษัทสินค้าเกษตรและผู้ผลิต (ชาวบ้าน) ทำให้ได้ทราบถึงเส้นทางของ “ทุน” ภายนอกที่เข้ามาในหมู่บ้าน การเดินบนคันนาดูพืชพรรณหลากหลายชนิดทั้งพืชเศรษฐกิจหลักและพืชที่เป็นรายได้เสริม ซึ่งชาวบ้านปลูกไว้เพื่อกิน (หลีกเลี่ยงการฉีดยาฆ่าแมลง) และเพื่อขาย (ฉีดยาฆ่าแมลงอย่างเข้มข้น ตามสูตรเพื่อให้ผลผลิตงอกงามและตอบสนองความต้องการของตลาดได้ทัน)

การไปนอนที่บ้านประธานเหมืองฝายทำให้ได้อ่านบันทึกการประชุมและรายรับรายจ่ายทางการเงินที่แก่ฝายเขียนเองกับมือ การบอกเล่าถึงเรื่องราวของการทำงานเหมืองฝายที่มีรายละเอียดของเรื่องราวซับซ้อนที่แตกต่างจากเวทีประชุมแบบ (ปิดฉลากว่า) กระบวนการมีส่วนร่วมต่างๆ ไปรวมทั้งเรื่องราวของการลักน้ำ (การใช้ น้ำนอกเหนือจากกติกาที่เหมืองฝายตกลงกันไว้) อันเนื่องมาจากแรงกดดันในการปลูกพืชหลากหลายชนิดนอกฤดูการผลิตเพื่อขาย มาตรการในการเจรจาและจัดการปัญหาความขัดแย้งของแก่เหมืองฝายโดยไม่ต้องถึงมือตำรวจ การไปร่วมพิธีกรรมเหมืองฝายทำให้ได้รู้ว่าว่าเวทีใช้ในพิธีกรรมปีนี้มีลูกอยู่ในท้อง และยังได้พบกับว่าที่ผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่กระโดดเข้าหาผู้ศึกษาและแสดงความเป็นกันเองพร้อมที่จะให้สัมภาษณ์เพราะต้องการเผยแพร่แนวคิดของตนไม่เว้นแม้ใครก็ตามที่เปิดโอกาสให้พูดคุย ทั้งๆ ที่ว่าที่ผู้สมัครฯ ผู้เรียนจบสาขาการบริหารธุรกิจจากเมืองนอกคนนั้นคงไม่รู้เรื่องราวความสำคัญของการจัดการน้ำแบบท้องถิ่นมากมายนัก เพราะเมื่อเผชิญกับหลายๆ คำถามที่เกี่ยวกับความสนใจต่อประเพณีท้องถิ่น เขาจะย้อนกลับผู้ศึกษาว่า “ถามอะไรยากจัง!” การได้ไปนั่งเล่นที่ร้านค้ำริมน้ำชายฝั่งเหมืองฝายทำให้ได้รับการบอกเล่าจากแม่ค้าถึงเรื่องราวของ “การมีส่วนร่วมของชุมชน” ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์เหมืองฝายที่มากกว่าแค่เรื่องราวของการจัดการน้ำ เพราะในมุมมองของแม่ค้าขายเหล้า ขายอาหารพื้นที่ที่น้ำท่วมแห่งนี้ยังเป็นพื้นที่ของการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสงกรานต์ พื้นที่ของการพบปะกันของคนต่างถิ่น การเก็บเงินค่าตั้งร้านและขายอาหารปลาเพื่อนำไปเป็นกองทุนในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่แม่ค้าได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน และนี่เองที่ได้เห็นป้ายปักอยู่เหนือแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชาวบ้าน เขียนว่า “สนับสนุน โดย.....” นักพัฒนาเอกชนคนหนึ่งสะท้อนว่ามันเป็นป้ายที่สะท้อนการอยากได้หน้าของหน่วยงานราชการ แต่สำหรับชาวบ้านแล้วมันยังมีสาระของการได้รับความสนใจและการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการอยู่บ้าง เพราะปลาที่ปล่อยลงน้ำในแต่ละปี มันหมายถึง “แหล่งอาหารและรายได้เสริม” ของชาวบ้านนอกเขตแหล่งอนุรักษ์

ความหลากหลายและซับซ้อนของหลากหลายวิถีชีวิต หลากวิถีคิดและการใช้ประโยชน์จากน้ำ และเหมืองฝายทำให้ผู้ศึกษา ได้ค้นพบว่าแหล่งแห่งปัญญาหรือคลังข้อมูลสำหรับนักเรียนการวิจัยนั้นอยู่ในสนามนั่นเอง การที่ผู้ศึกษาได้สืบเปลี่ยนหมุนเวียนไปมาระหว่างพื้นที่ในครัวเรือน หมู่บ้าน ชุมชนเหมืองฝาย พื้นที่เส้นทางความคิดขององค์กรพัฒนาเอกชน พื้นที่ทางวิชาการ พื้นที่ของหน่วยงานราชการ พื้นที่ในโลกของดารา (ข้อมูลแซ่แข็งจากห้องสมุด) และพื้นที่ในโลกอินเทอร์เน็ต (ร้านขายของชำและโฆษณาข่าวสาร) ตลอดจนการหอบเอาข้อมูลทั้งปวงกลับมาเขียนส่ง เพื่อให้อาจารย์ช่วยจัดกรอบการเขียนและขอคำแนะนำ ด้วยวิธีการในการสอนและความแม่นยำในการ

นำทางของท่านทำให้ผู้ศึกษาไม่สะเปะสะปะจนเกินไปนัก หลายครั้งอาจารย์ไม่เคยเผยคำตอบที่อาจารย์เห็นแต่จะใช้วิธีการตั้งคำถาม และให้กลับไปคิด ชุคคันและเขียนใหม่ ครั้งแล้วครั้งเล่า บางครั้งอาจารย์ก็ผู้ศึกษา แต่ด้วยความเป็น “ครู” ทำให้อาจารย์อดทนต่อความโง่เขลาของผู้ศึกษาคนนี้ได้อย่างดีไม่ถึงว่าลึกลงไปภายใต้ความแหลมคมของคำถามทางวิชาการ ทำให้ที่น่าจับตาและเสียงที่ดังนั้น มันคือความกรุณาและความเข้าใจต่อความเป็นมนุษย์ ความอ่อนแอและความทอดยของลูกศิษย์ที่หลายครั้ง “ไม่ได้ตั้งใจ” แต่ก็ยังอดสาหัสหอบหิวกันมาจนกลายเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์เล่มนี้

ผู้ศึกษารู้สึกสำนึกในความกรุณาและขอบคุณพระเจ้าสำหรับอาจารย์ศ ผู้ถือคบไฟสว่างไสวส่องชี้ทางตลอดระยะเวลายาวนานบนความมีคิมของการเรียนรู้เรื่องการเขียนงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ครั้งแรกในชีวิตของผู้เขียน แม้ว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมามีมีดบัง สว่างบ้างแต่ความชำนาญในการนำทางจากท่านอาจารย์ก็สามารถพาผู้ศึกษาออกจากความมืดมนแห่งความเขลาและอคติทั้งปวง นอกจากนี้ อาจารย์อานันท์ กาญจนพันธุ์ ผู้สอนให้ผู้เขียนรู้จักใส่ “มุมมองเชิงซ้อนและมิติที่หลากหลาย” ที่สามารถใช้มองผ่านความหลากหลายและซับซ้อนไม่เฉพาะเรื่องแต่มุมมองต่อเรื่องสิทธิเท่านั้นแต่ยังเป็นมรดกที่สามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดีได้ อาจารย์บรรคัย อินทร์ม่วง รองคณบดี คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผู้เชี่ยวชาญองค์ความรู้เรื่องการจัดการน้ำทั้งระดับท้องถิ่นและการจัดการเชิงนโยบาย ที่ให้ความกรุณาเดินทางไกลเพื่อให้คำแนะนำช่วยเหลือ ตลอดจนเปิดมุมมองใหม่เกี่ยวกับนโยบายการจัดการน้ำของประเทศไทยสำหรับผู้เขียนได้เป็นอย่างดี

ขอบคุณสำหรับคณาจารย์ภาควิชาพัฒนาสังคมทุกท่าน..... อาจารย์เทพินทร์ อาจารย์อภิญา อาจารย์ปฤษฎา อาจารย์ไพโรจน์ อาจารย์จามะรี ที่ทำให้ผู้เขียน “สว่าง” มากขึ้นในความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎี ปฏิบัติ งานวิจัยสนามและการเขียนรายงาน ขอขอบคุณน้ำใจจากพี่เปิ้ลทูตสื่อสารทางเอกสารระหว่างอาจารย์ศและผู้เขียน ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดที่ทำหน้าที่บริการด้วยรอยยิ้ม ขอขอบคุณเพื่อนๆ ที่ถามไถ่ แนะนำ ให้กำลังใจ ความช่วยเหลือและความสุขนานาประการที่มาจาก... พี่น้อย คุ้ม จ้อม ปู น้องฝน ตี เอส จิว นิม พี่วิเศษ หมอคู่ นุก น้องจำ ยิบ โรส และนอกจากนั้นยังมีทิพย์กับทีม ที่ช่วยแปล Abstract รวมทั้งเพื่อนๆ นักพัฒนาอีกหลายคนที่ทำงานด้านเคลื่อนไหวเรื่องสิทธิกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการน้ำ ฯลฯ ขอขอบคุณองแดง พี่สมศักดิ์ พี่น้อย (สาโรจน์) ที่ให้เวลานามั่งพุดคุย ขอขอบคุณพี่บานชื่นที่เชี่ยวชาญการพิสูจน์อักษรและ Format ทำให้สาขาพัฒนาสังคมถูกเติมเต็มเพราะมีเจ้าหน้าที่ดีๆ เช่นนี้

ขอบคุณบุคคลสำคัญของงานศึกษานี้.....แก่เหมือนแก่ฝ่ายและคณะกรรมการ ผู้นำชุมชน และคนเฒ่า คนแก่ในพื้นที่ลุ่มน้ำเชิงควาทูกท่าน ได้แก่ พ่อมา แม่หน้อย น้องเน็น ที่ให้ที่พักพิง อาหารและความรู้อันประมาณค่ามิได้ในภาคสนาม รวมถึงพ่อหลวงชิน พ่อแดง พ่อเอือน อัยหลวง อัยมูล พ่อสิงห์คำ แม่ปุย อัยวิลาศ อัยประจักษ์ พี่ประจักษ์ แม่ศรี ลุงจันทร์ ป้าเป็ง ป้าวันดี อัยป็น อัยขัน อัยเจริญ อาจารย์มั่งกรและน้องเพ็ญ จสต.ประมุล อัยวิชัย ลุงโรงเรียน อัยป็น ลุงเมืองคำ ดาบตำรวจเรวัต อาจารย์ไมตรี อัยนิวัต พ่อกำนันเสนาะ พ่อหลวงทอง อัยแก้ว พ่อหลวงพิมพ์สุวรรณ พ่อหลวงอาทิตย์ ผู้มีพระคุณเหล่านี้ล้วนเสียสละเวลามาให้ข้อมูล พุดคุย ตลอดจนให้กำลังใจแก่ผู้ศึกษา

ขอบคุณคณาจารย์และพี่น้องในคริสตจักรฯ ที่ให้หลักการคำสอน ความรัก การช่วยเหลือและคำหนุนน้ำใจดีๆ ซึ่งกลายเป็นแหล่งแห่งพลังที่ไม่มีที่สิ้นสุดให้กับผู้เขียน..... ขอขอบคุณอาจารย์ชูชาติ+หม่อจิม พี่กัลยา พี่เปรม พี่ฝน อาจารย์ตุ๋+น้องเป็ด พี่อ้ม พี่ไลน์ พี่หมึก ขวัญพร กุ้ง+นก แก้ว+วินเนอร์และ โอเบ ฯลฯ ความรักของพี่น้องเหล่านี้ช่วยโอบล้อมให้ผู้เขียน ได้กำลังใจ มานะและศรัทธาในการทำงานอย่างล้นเหลือ

ขอบคุณผู้ที่มีพระคุณที่ชีวิตนี้ไม่อาจตอบแทนและบรรยายได้หมดสิ้น.....ขอบคุณย่ากับ แม่ผู้ล่วงลับ ขอขอบคุณพ่อ น้องเอกและขอโทษที่บางช่วงเวลาที่ผ่านมามาหมดเวลาไปกับการค้นหา ความหมายของโลกนี้จนวันเวลาที่จะใส่ใจทุกข์สุขของคนที่เราขาดหายไปในช่วง

เนื่องจากงานศึกษานี้เป็น “แบบเรียน” งานวิจัยเล่มแรกที่ถูกฝึกและเจียรในผ่าน คุณูปการของหลายๆ ท่านรวมทั้งผู้ที่ไม่สามารถจะเอื้อนเอ่ยนามได้หมดคนที่นี่ หากงานศึกษานี้มี ความบกพร่องอันเกิดจากความด้อยปัญญาและข้อจำกัดของผู้ศึกษาเอง ผู้ศึกษาขออ้อมรับไว้แต่ เพียงผู้เดียว ถ้าหากว่ามีข้อบกพร่องประการใด ขอให้คิดว่านี่เป็นเพียง “แบบฝึกหัดชีวิต” ของนักเรียนธรรมดาๆ คนหนึ่ง

ขอบพระคุณสถาบันพระปกเกล้าที่กรุณาให้ทุนสนับสนุนแบบเรียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้